

ОПСАДА БЕОГРАДА 1693.

Опсада Београда 1693. године није била до сада предмет посебног рада. Оно што је о њој писано, налази се у склопу ширих радњи у страној и нашој науци. У стандардним делима о историји Османског царства та опсада се једва и спомиње што је и разумљиво обзиром на концепцију тих дела. Хамер јој је посветио тридесетак редова, Цинкајзен је спомиње у једној реченици у вези оцене војне неспособности аустријског фелдмаршала, херцега Карла Евгенија фон Кроја (von Croy), а Јорга само толико, да су ћесаревци прекинули опсаду Београда на вест о приближавању великог везира са главнином војске. Ни Арнет, описујући живот и ратовања грофа Штаремберга — који је, иначе учествовао у овој опсади — није јој поклонио више пажње; а слично је и са неким другим делима.

Коста С. Протић је релативно највише пажње посветио тој опсади приликом обраде историје Београда, али ни он, сходно својој концепцији, није улазио у подробнији опис и узроке те опсаде.

Међутим, постојећа грађа у Ратном архиву у Бечу омогућава нам да се до најмањих појединости упознамо са покретима аустријске војске и српских добровољаца према Београду, са форсирањем реке Саве, са системом опсаде, са врстама и обимом опсадних радова, са борбама, као и са дизањем опсаде.

Један од учесника те опсаде, генерал-вахтмајстор Тобиас фон Хаслинген (Hasslingen), описао ју је подробно у своме приручнику о ратовању против Турака 1693. године који се, иначе, као рукопис чува у горе споменутом архиву у Бечу (Feldakten, 1693 = 13/3; Manuscript: Handbuch uiber den Feldzug im Jahre 1693 gegen die

Türken). За боље познавање историје ове опсаде веома је занимљив један дневник, *Diarium* у Архиву грофа Франца Ламберга у дворцу Отенштајн (Ottenstein). Ми смо га овде користили по овереном препису из 1881. године који се чува у Ратном архиву у Бечу [Feldakten 1693: 7/5, 8/6, 8/7, 9/1, 9/2, 9/3, 10/6]. Користили смо такође и нека друга документа тога Архива.

*

Ратна 1693. година је отпочета у знаку покушаја за изналажење примирја између зараћених страна — Турске и Аустрије. Таквих покушаја било је и ранијих година у току дуготрајног „бечког” рата 1683—1699. године. Посредник у тим преговорима је била Енглеска преко свога посланика Херберта Пеџета (Peget). Међутим, Пеџет се на путу за Једрене разболео и умро у Београду, те је посредничку улогу преузела Холандија преко свога амбасадора фон Хемскерка (von Hemskerken, d'Heemskerck) са титулом енглеског амбасадора.

Фон Хемскерк је добио упутство да са отоманском Портом закључи десетогодишње примирје по начелу *Status quo*-а, односно, *Uti possidetis*-а. Хемскерк је заједно са Колијеом примљен 4. априла 1693. године у аудијенцију код великог везира Мустафа-паше. Мустафа-паша, ранији сепаскер (главнокомандујући) турске војске у Пољској, постављен је почетком 1693. године за великог везира. Овај одлучан и храбар човек сазвао је Диван, па је у присуству свих чланова Дивана, саслушао предлоге фон Хемскерка о закључењу примирја и упутио их султану.¹

Но, султан је одбио предлоге о примирју, те се Турска почела спремати да оружјем поново покуша да реши нека спорна питања са Аустријом, а нарочито питање Ердеља због кога је, иначе, и раније водила неуспеле ратне походе (1660—1661, 1663—1664).

Аустрија је желела да одврати великог везира од Ердеља и од Угарске, па се после освајања Вилагоша и Јенопоља одлучила на другу опсаду Београда за време „бечког” рата. Та опсада је имала искључиво стратегијско-тактички карактер, јер јој је главни циљ био, да турску војску што даље одвуче од Ердеља. У томе је и успела.

1. Марш аустријске војске и српских добровољаца од Петроварадина, преко Земуна до Татарског брода. Прелаз преко реке Саве

Задњих дана јула месеца 1693. године аустријска војска се кренула из Петроварадина према Београду са целокупном бојном спремом 1036 коња је вукло 73 комада разних врста топова од четири до дванаест фунти, 55 кола за муницију, 17 кара натоварених стотинама центи барута и олова, 8 кола натоварених са четири хиљаде комада различитог алата за копање шанчева, 14 кола за топовске кугле, 6 кола са 6200 комада кугли од три до дванаест фунти за ватромет, са 300 картеча, са 3000 зготовљених (напуњених) ручних граната и другог материјала.²

У току марша војске на путу од Карловаца према Михаљевцима наређено је да се све српске трупе уједине са региментом фелдмаршал-лајтнанта Николе Палфија (*mit welchen zugleich das Pallfische Heyduckhen Regiment Vundt sambtliche Ratzische troupen sich conjugiren werden*). За време марширања између Михаљеваца и Тусе (данас: Стари Бановци), односно, Сланкамена, Српска коњица се налазила у претходници (*Die Rätzische Husaren gehen wiederumben mit der Newen Wacht Voraus*), док је Српска пешадија марширала иза немачке (*Vundt deroselben Heyduckhen werden auf die Teutsche Infanterie Folgen*).

Напоредо са сувоземним трупама пловиле су низ Дунав јединице аустријске дунавске флоте на чамцима, односно, на понтонима који су одређени за будући мост на Сави. Слично поступку за време опсаде Београда 1688. године, и овом при-

ликом је употребљено слично ратно лукавство (*Stratagema*). Оно се састојало у превозињу тих чамаца лаким колима на обалу Саве.

Међутим, лађе за провијант (*Proviand Schiff*) са осталим реквизицима (*Schiffrequisiten*) нису отпловиле према Београду са осталим јединицама аустријске дунавске флоте, него су се задржале код Сланкамена. Ту ће бити укотвљене све до после преласка трупа на десну обалу Саве. Њих је чувало неколико батаљона војске и четири наоружане Флеријеве лађе под командом холандског капетана Пропа (*Prop*). Остале јединице аустријске речне флоте, састављене од 16 обичних (*ordinari Zeiskhen*) и других шајки, заједно са адмиралом Флеријем, повукле су се у реку Драву.³

По приспећу у Земун, војни логор је постављен на Земунској коси тако, да су се са њезине ивице могле посматрати и бројати куће у Београду. Исто тако, Турци су могли из Београда посматрати аустријски логор на Коси.

Целокупни аустријски генералитет одржао је 28. јула ратни савет. Сутрадан војска се упутила са Земунске косе према Ади Циганлији. На томе путу застала је код прелаза преко Саве званог Татарски брод (*Passage Tatarsky Brod*). Херцег фон Крој је богато наградио оне Србе који су саградили пут, односно, дрвени мост на пободеним шиповима преко мочваре све до обале Саве (*und haben... Herzog von Croy zu diesem Ende denen R ä i z e n grosse Schenkung gereicht, die den Weg beritten, um zu dem Sau strom zu kommen*).⁴

Већ 30. јула изјутра преко понтонског моста више Аде Циганлије први је прешао на србијанску обалу Саве генерал-фелдмаршал Гвидо фон Штаремберг (који је 1688. године после освојења Београда био његов први командант). Поред Штаремберга, у форсирању реке Саве и у опсади Београда учествоваће и неке друге регименте са својим командним кадром које су освајале Београд 1688. године. На левој, сремској, обали Саве остао је генерал-вахтмајстор Шлик са задатком да штити прелаз споменутих трупа преко Саве. И фелдмаршал-лајтнант гроф вон Серау (*Serau*) остао је са једним делом трупа у Земуну као заштитница.

Бројна турска речна флота, добро наоружана, покушавала је више пута да омете марш ћесареваца од Земуна према Татарском Броду, као и форсирање реке Саве. Но, то им није пошло за руком, пошто су ћесаревци успели да затворе свој одбрам-

бени обруч поред Саве. На тај начин су онемогућили кретање турских лађа по Сави у циљу извиђања и ометања покрета ћесареваца. Тиме је истовремено на Сави врло брзо потпуно уништено маневарско поље акције и могућност даљег тактизирања турске флоте.

2. Систем опсаде, опсадни радови и борбе

Уништењем маневарског поља акције турске флоте и њеног тактизирања, ћесаревци су задобили стратегијску и тактичку надмоћ. То им је омогућило да се брже примакну самом Београду.

Слично 1688. години, и приликом ове опсаде је аустријска војска распоређена у две бојне линије. Оне су се пружале у облику полумесеца од новоизграђеног понтонског моста на Сави (више Аде Циганлије) до обале Дунава.

Прва или *контравалациона линија* била је унутрашња линија са правцем напада према вароши и Тврђави, а у дужини од пет хиљада корака. У њеној средини налазио се главнокомандујући фон Крој са три регименте и са осталим командним кадром. На десном крилу од Кроја налазио се гроф Штаремберг са осам регименте, а на левом крилу генерал-фелдмаршал гроф Палфи са четири регименте.

Друга или *циркумвалациона линија* била је линија спољне одбране, окренута југу ради офанзивног дејства против турске војске под командом великог везира чији се долазак и напад очекивао са те стране. У средини те линије налазио се генерал-вахтмајстор, гроф Архинто (Archinto), познат из аустријске одбране Београда 1690. године. Он је под својом командом држао седам регименте. На десном крилу од њега налазили су се фелдмаршал-лајтнант, гроф Де Хербевил (De Herbewille) и генерал-вахтмајстор фон Хаслинген са три регименте. На левом крилу се налазио фелдмаршал-лајтнант, гроф вон Хофкирхен са три регименте. Укупно је нападало двадесет и шест регименте (неке од њих су биле раздвојене!) са копнене стране.⁵

Следећи разради основне замисли плана о потпуној опсади Београда и о пресецању свих веза опседнутог турског гарнизона у Београдској тврђави са позадином у Србији и његових веза са Ердељем преко Панчева и Темишвара, аустријски ратни савет је одлучио 10. августа да се опсада изврши не само са *копнене*, него и са *водене* стране.

Приликом опсаде са *копнене* стране примењен је систем паралела који се са-

стојао из три до четири упоредна, паралелна, рова са линијом фронта, односно, у овом случају са Тврђавом. Растојање између појединих паралела смањило се са приближавањем Тврђави, те се стога задња паралела налазила на подножју гласије.

Паралеле (Laufgräber, Tranchée) су биле повезане међусобно посебним рововима или спојницама. И на левом и на десном крилу паралела, односно, фронта налазили су се редути (затворена утврђења или шанчеви у предтерену Тврђаве различитог облика због ватреног дејства на све стране) осигурани палисадама и по једна велика батерија. Свака од ових батерија представљала је сама за себе читав један систем за артиљерију са свим потребним комуникационим линијама. У батерији на десном крилу фронта постављено је *педесет* полукартаунских топова (кратки топови дебелих цеви), а на левом крилу нешто мање. Изграђено је такође још неколико редана или отворених шанчева стреластог облика, изван склопа главног тврђавског система.

Главни ослонац и упориште за изграђивање опсадног система са *водене* стране представљало је Велико Ратно Острво (Donauinsel). Од земунске обале Дунава, преко северног рта тога Острва до банатске обале Дунава саграђен је један понтонски мост. Њега је штитила од напада турских лађа једна батерија аустријских топова који су распоређени по Земунској коси. Велико Ратно Острво је требало осигурати посадом јачине два батаљона и нешто коњице, укопати се и, затим, покушати да се са југоисточног дела тога Острва протерају и турска посада и турске лађе.

Низводно од Дунава, недалеко од Вишњице, ћесаревци су снабдели оружјем прекаје (воденице на Дунаву) вишњичких сељака, те су помоћу њих преградили Дунав. Тај систем је допуњен једним мостом на Дунавцу (Сл. 1—3).

На такав начин је требало прекинути сваку везу турске војске у Београдској тврђави са Темишваром, односно са Ердељом — и копненим и воденим путем!

Овако изведена потпуна блокада Београда представља једну од највећих диверзија у току „бечког” рата. Над њом се Порта морала озбиљно размислити и, најзад, одлучити се да напусти своју ранију намеру о освајању Ердеља.⁶

Све напред описане опсадне радове и постројења изводили су Аустријанци под командом и дирекцијом генерал-мајора, инжењера Кајзерсфелда (Caysersfeldt) под чијом је руком радило двадесет и четири

План Београдске вароши и Тврђаве са распоредом аустријских трупа на простору између Саве и Дунава на контравалационој и циркумвалационој линији за време опсаде Београда 1693. године.

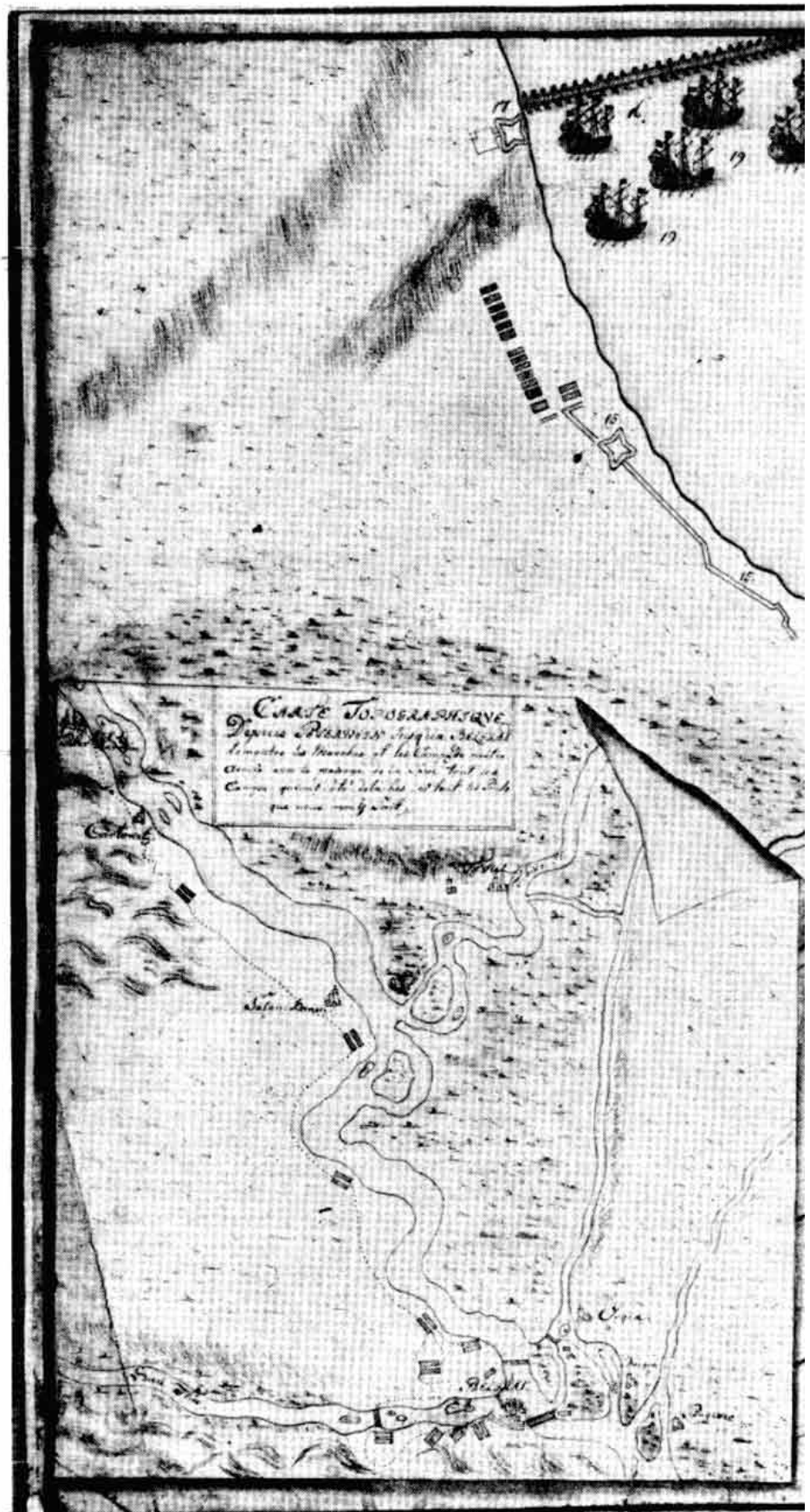
На посебној топографској карти подручја од Петроварадина до Београда означени су: маршрута аустријске војске од Петроварадина до Београда, места логоровања и места форсирања реке Саве.

Le plan de la ville de Belgrade et de sa forteresse avec la disposition de l'Armée autrichienne entre les fleuves la Sava et Danube sur les lignes de circumvallation et contravallation pendant le siège de l'armée autrichienne en 1693.

La carte topographique spéciale depuis Petrovaradin jusqu'à Belgrade sur la quelle sont désignés: les marches et les camps de l'armée autrichienne avec le passage de la Save (The British Museum: Map Room, HJ 29; la copie).

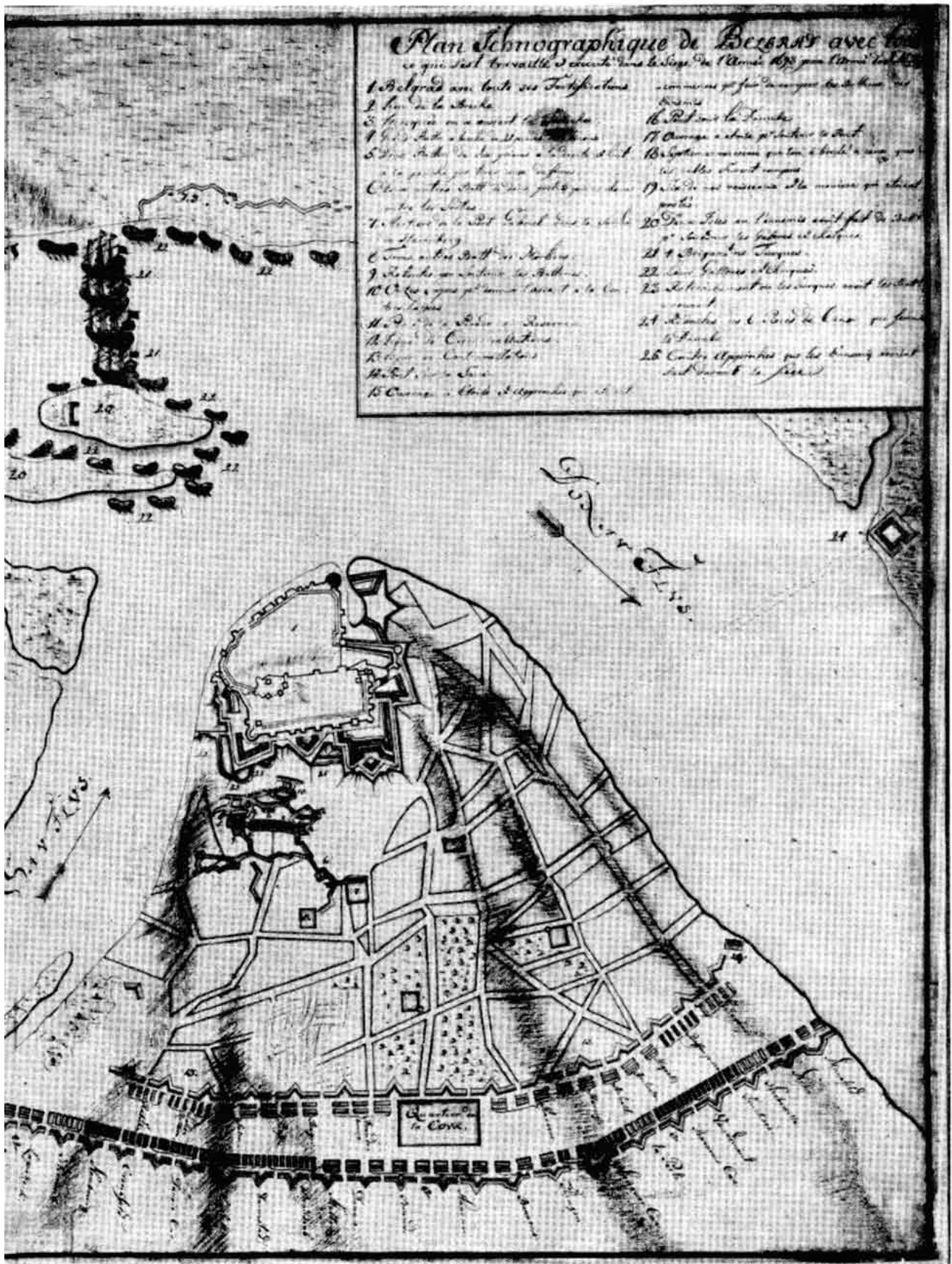
Plan Ichnographique de Belgrad avec tout ce que s'est travaillé et executé dans le Siege de l'Armée 1693 par l'Armée de S(a) M(a)jesté Impériale):

1. Belgrad avec tous ses Fortifications; 2. Lieu de la Breche; 3. Mosquée on a ouvert la Tranchée; 4. Grande Batte(rie) a breche de 21 pieces de Canons; 5. Deux Batte(ries) de dix pieces a la droite et huit a la gauche p(ou)r tirer aux defences; 6. Deux autres Batt(eries) de deux petits pieces chacue(?) contre les Sorties; 7. Mortiers de la Port Gabriel dans le Sardin de Starenberg; 8. Trois autres Batt(eries) des Mortiers; 9. Retoutes p(ou)r Soutenir les Batteries; 10. Onzes sapes p(ou)r donner l'assaut a la Contrescharpes; 11. Place de la Parade ou Reserves; 12. Ligne de Circumvallations; 13. Ligne de Contravallations; 14. Port Sur la Save; 15. Ouvrage a Etoile et Approches qui etoient comences p(ou)r fair de camper les Batteaux des ennemis; 16. Pont sour la Danube. 17. Ouvrage a etoile p(ou)r Soutenir le Pont; 18. Septieme vaisseaux que lon(!) a brulé a cause que les cables Furent rompus; 19. Six de nos vaisseaux et la maniere qui etoient postés; 20. Deux Isles au l'ennemis avoit fait de

Datt(erie)s p(ou)r soutenir les Galeres et chaques; 21. 4 Brigantins Turques; 22. Leur Galeres et Chaiques; 23. Retren-

chement ou les Turques avoit le Batt(erie)s a couvert; 24. Redoutes des 6 Pieces de Canon qui fermoi(ent) le Danube; 25.

Contre Approches que les Ennemis avoient fait durant le Siege.
Carte Topographique Depuis

Peterw(ard)jein Jusqu'a Belgrad demontre les Marches et les Camps de notre Armée avec le passage de la Save tout les

Camps qui ont été detaches les Ponts que nous avons fait. (The British Museum: Map Room, HJ 29; kopija)

инжењера. Када је Кајзерсфелд погинуо 30. августа, погођен куглом у чело из пушке једног јаничара, онда је руковођење радовима преузео инжењер Перони. Њему је много помогао гроф Берсети (comte Bersetti), квалификовани инжењер-минер из Италије.⁷

Турском посадом у Београдској тврђави командовао је мухафиз Џафер-паша. Он се много трудио да утврди турске положаје који су се налазили наспрам аустријске контравалационе линије, односно, наспрам њихових паралела. Обзиром на посебност положаја и на ограничену могућност маневрисања изван Тврђаве, Џафер-паша је одлучио да се применом система минских галерија и једног новог стожера у облику двоструке контраескарпе приближи аустријским контраескарпама и тако покуша да их минирањем баца у ваздух. Са водене, пак, стране Турци су нападали и бранили се својом флотом. Но, пошто је њихово маневарско поље акције јако сужено, како смо видели из ранијег излагања, то су они направили на Дунаву, близу Панчева, један понтонски мост преко кога су себи обезбедили везу са Темишваром, односно, са Ердељом. Ову везу требало је да пресече генерал Ветерани освајањем Панчева и Оршаве. (Сл. 3).⁸

Сви грађевински радови које су Турци изводили, рађени су под надзором Андреје Корнара. Према савременим вестима неких

Напад на Београд под командом Херцега фон Кроја, 1693:

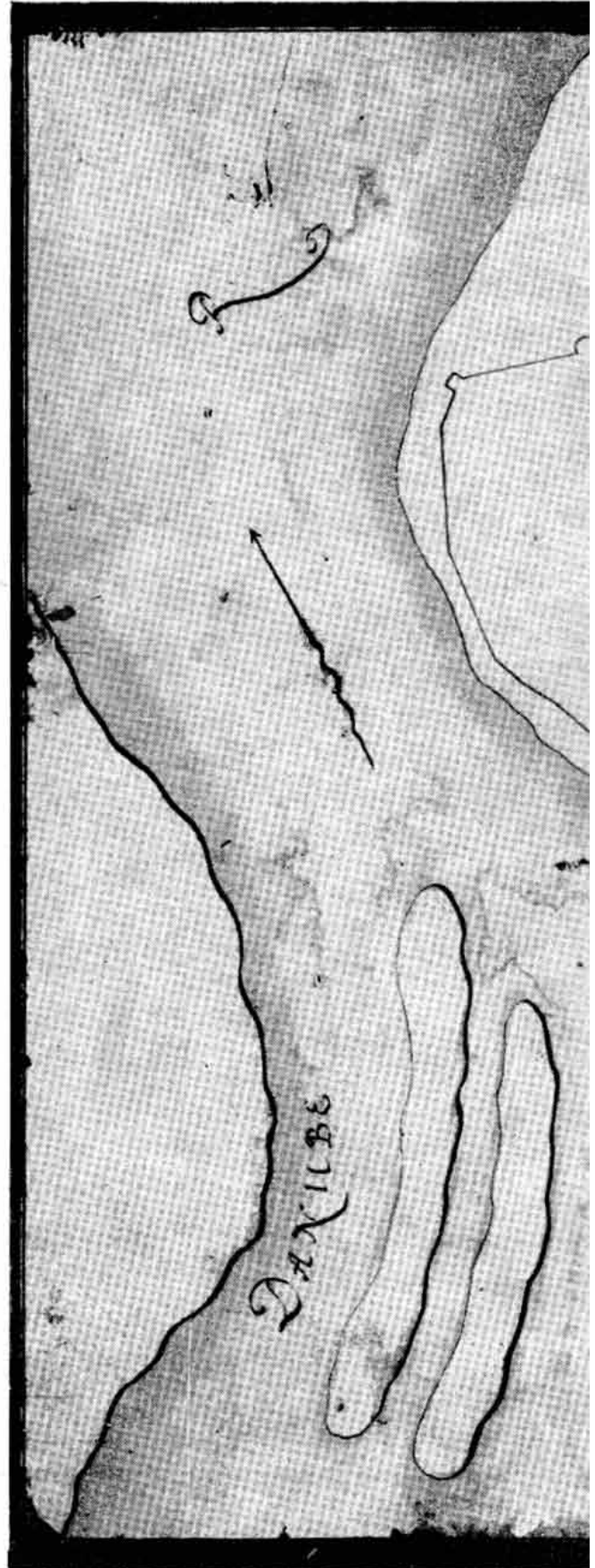
1. Велика батерија од 12 топова; 2. Батерија од 8 топова; 3. Батерија од 10 топова; 4. Батерија од 6 мерзера; 5. Батерија од 8 мерзера; 6. Батерија од 9 мерзера; 7. Приближница и место одакле се пошло у напад; 8. Место са кога је отпочео ноћни напад на турску контраескарпу (бр. 9); 9. Места која су нападнута јуришем; 11. Место за једну нову батерију.

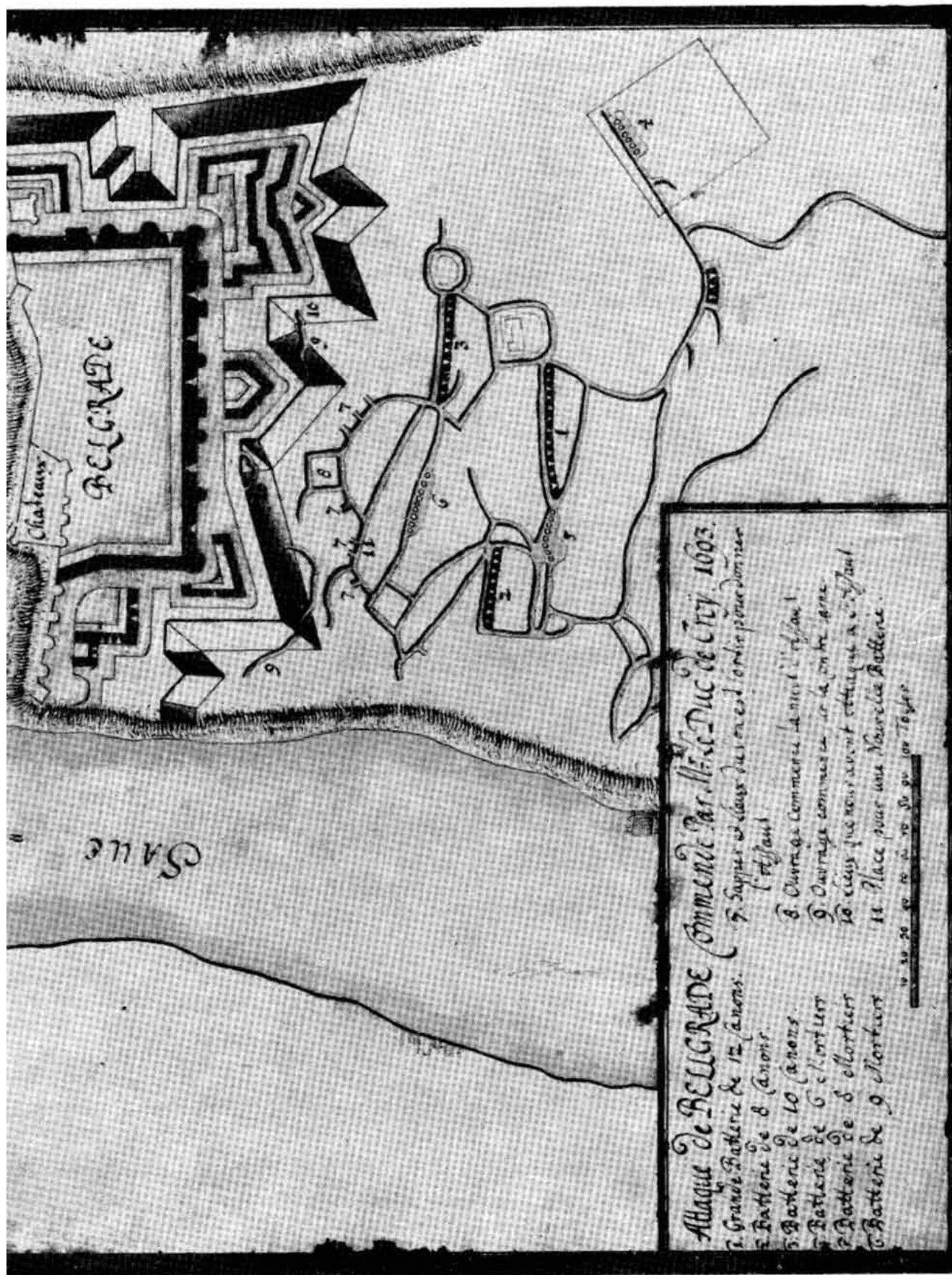
(The British Museum: Map Room, HJ 32)

Attaque de Bellgrade Commendé Par M(onsieur) Le Duc de Croy, 1693.

1. Grande Batterie de 12 Canons; 2. Batterie de 8 Canons; 3. Batterie de 10 Canons; 4. Batterie de 6 Mortiers; 5. Batterie de 8 Mortiers; 6. Batterie de 9 Mortiers; 7. Sappes et Lieux du l'on est sortir pour donner l'Assaut; 8. Ouvrage comence La nuit d'Assaut; 9. Ouvrage commence sur la Contre Scarpe; 10. Lieux que nous avons Attaqué à l'Assaut; 11. Place pour une Nouvelle Batterie.

(The British Museum: Map Room, HJ 32)

Attaque de BELGRADE Commencee Par M. le Duc de Criv. 1693.

- 1. Grande Batterie de 12 Canons.
- 2. Batterie de 8 Canons.
- 3. Batterie de 10 Canons.
- 4. Batterie de 6 Mortiers.
- 5. Batterie de 8 Mortiers.
- 6. Batterie de 9 Mortiers.
- 7. Batterie de 12 Canons.
- 8. Batterie de 8 Canons.
- 9. Batterie de 10 Canons.
- 10. Batterie de 6 Mortiers.
- 11. Batterie de 8 Mortiers.
- 12. Batterie de 9 Mortiers.
- 13. Batterie de 12 Canons.
- 14. Batterie de 8 Canons.
- 15. Batterie de 10 Canons.
- 16. Batterie de 6 Mortiers.

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 Toises

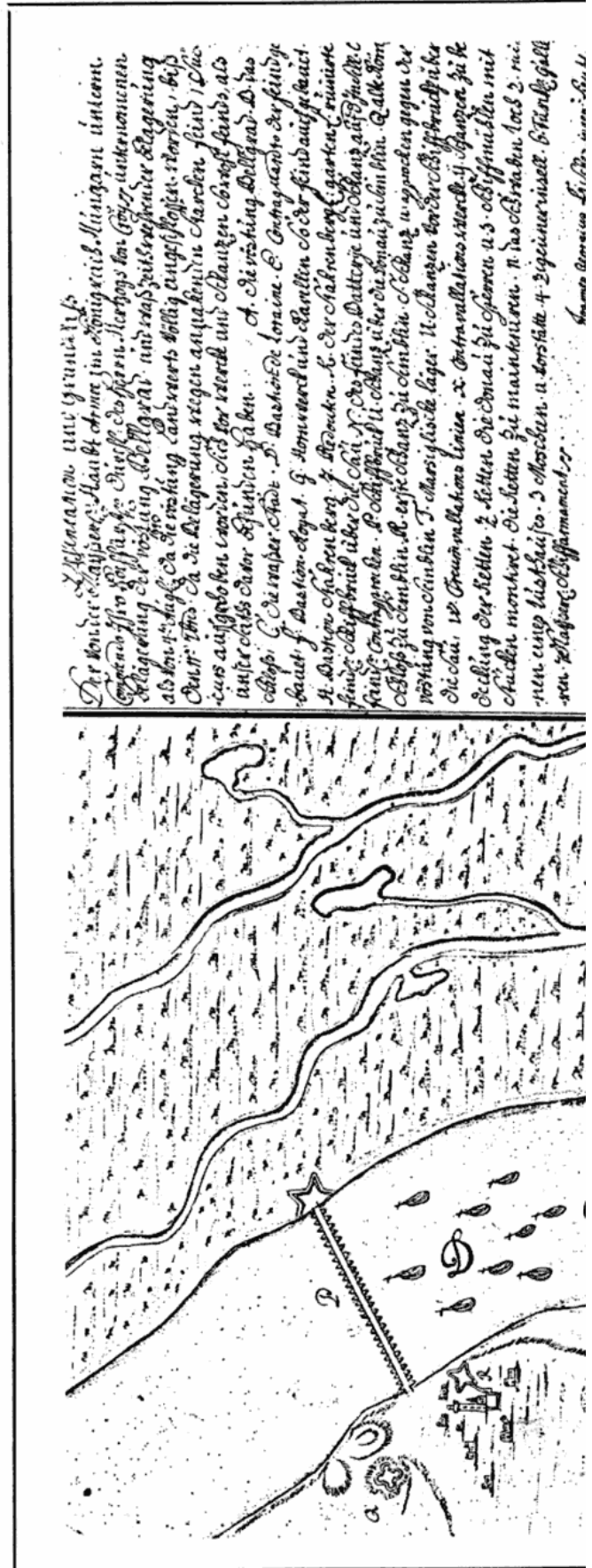
пребеглица из Београда, Корнарови грађевински радови нису изгледали чврсти, а на неким местима нису били ни завршени.⁹ По тим вестима такође излази, да је на утврђењу Београда тих дана радило двадесет хиљада људи (sic!) и дванаест хиљада јаничара. Међутим, чињеница је да је Корнаро више урадио него што су о томе извештавали пребеглице и уходе, па, чак и више него што су то и сами Аустријанци претпостављали (Die fortification betreffent da giebet der Augenschein nun ein mehrers als alle Kundschaftten ausgesaget, vundt dass der Cornaro mehrer gearbeithet hatt alss wir geglaubt haben).

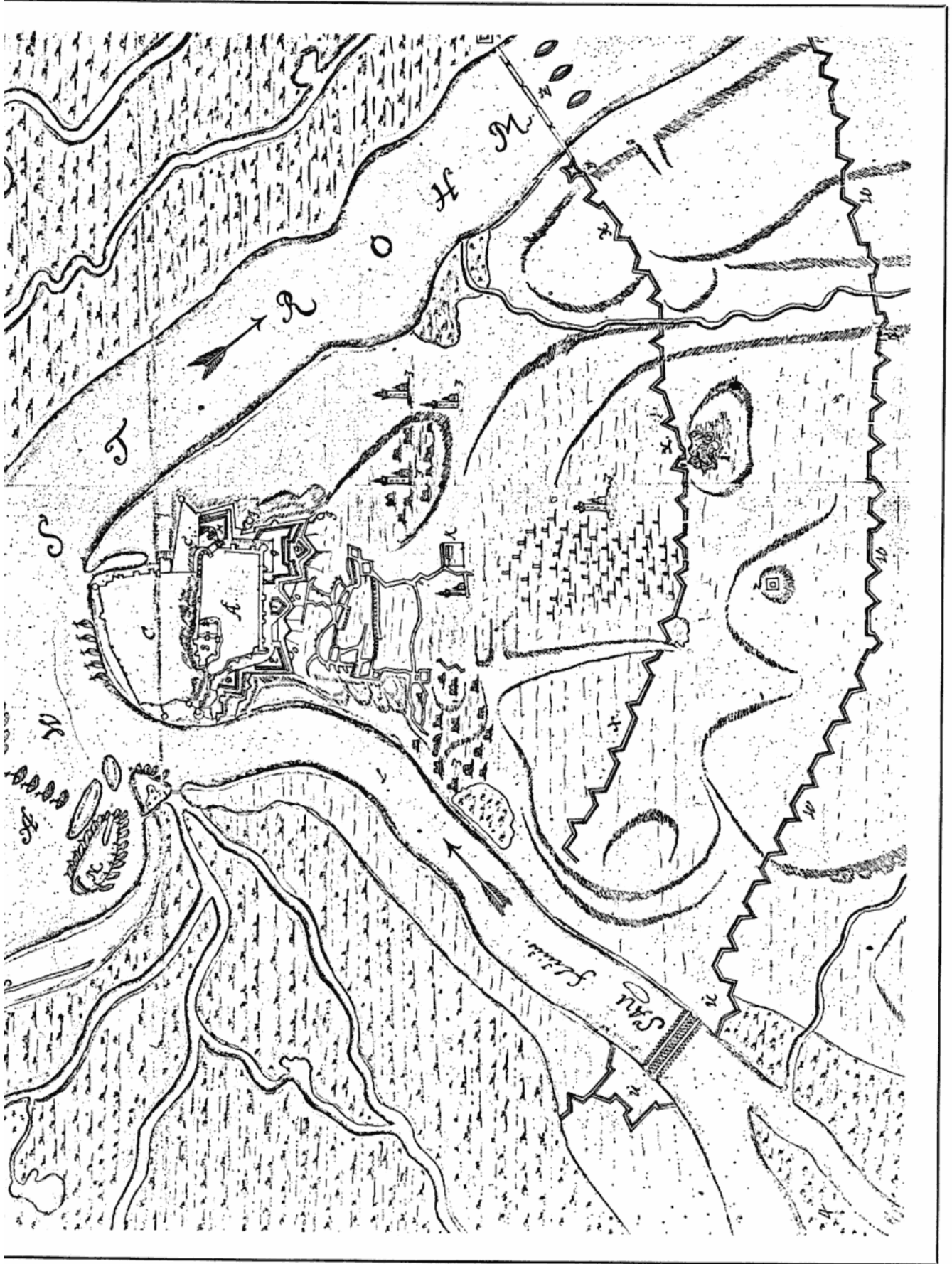
Занимљиво је напоменути да су Аустријанци успели да успоставе везу са Корнаром! Један гренадир из регименте Баденски, преобучен у сељачко одело, успео је да се састане са Корнаром и да му преда нека позивна писма (Einige adhortations schreiben). Корнаро је већ после четири дана усмено одговорио (29. августа) на горње писмо. Он је, уствари, одао ћесаревцима тајну о положају турских минских галерија. Аустријанци су, поручио је Корнаро, на правом путу и само треба да наставе како су започели, па ће наићи на турске mine.¹⁰

Сви наведени опсадни радови и на једној и на другој страни извођени су у врло тешким условима. Они су одмицали спорије него што се то у почетку претпостављало. Разлог томе јесте стеновитост и неподесност земљишта, суша и ветар који је разносио земљу са насутих бедема, а највише због узајамног ометања. Услед гађања из топова и пушака гинуло се на обема непријатељским странама. Највише су гинули радници који су изводили земљане радове; гинули су скоро даноноћно.

План аустријске опсаде Београда од 4. августа до 12. септембра 1693. године. План је израдио инжењерски поручник Јохан Георг Фишер 1693. године. На плану се види да југозападни дворожни бастион у то време још није био довршен (Ратни архив у Бечу: Kartensammlung, H III с 144; копија у боји у Музеју града Београда I: 2191).

Le plan du siège de Belgrade en août-septembre de 1693. Ce plan a été fait par l'ingénieur lieutenant Johann Georgius Fischer en 1693. On y voit que le bastion (Hornwerk) du sud-ouest n'a pas été encore bâti (Les Archives de guerre à Vienne, Kartensammlung H III с 144; la copie de se plan en couleur se trouve dans le Musée de la ville de Beograd, I: 2191).

Опсадне радове Њесареваца ометала је турска посада својим испадима из Београдске тврђаве. Начињено је неколико таквих испада, од којих су три, нарочито снажна, изведена током августа месеца. Увече, 13. августа, две хиљаде јаничара напало је са копна на аустријске паралеле, док се други део нападача примакао аустријској пешадији бродовима. Том приликом су Турци посекали стотину мускетира, махом регрута и толики их број ранили. Ипак, морали су да се повуку. У праскозорје 19. августа Турци су начинили испад са мањим снагама, али су том приликом изгубили две стотине педесет мртвих и рањених; ту је пало врло много њихових официра и храбрих људи. Најгоре среће су били приликом испада 29. августа. Тада су аустријске бомбе смртно раниле турског пашу из Великог Варада, док је један други паша убијен.¹¹

То су биле борбе на јужном, тј. на копненом делу фронта.

Међутим, борбе су вођене и на северном делу фронта, тј. на Великом Ратном Острву. Чим је 23. августа завршен понтонски мост између Земуна, Великог Ратног Острва и банатске, леве, обале Дунава, генерал Хајзлер (Heusler) је напустио војни логор код Београда и са три регименте драгонера и дванаест топова (шест фалкаунских и исто толико региментских) прешао на Острво. Њему је стављено у задатак да нападне турски шанац у коме су се налазиле распоређене две батерије топова и да протера тридесет до четрдесет турских лађа које су се налазиле усидрене на југоисточном врху Острва, према Београдској тврђави (Сл. 3).

Сутрадан је дошло до сукоба у коме су Њесаревици изгубили двадесет до тридесет људи и толико коња, док су турски топови оштетили две Флеријеве лађе. Генерал Хајзлер се морао повући са својим трупама са Острва¹².

Овај неуспех није обесхрабрио генерала Хајзлера. Већ после три дана он је прешао са два пута већим бројем, — са шест регименти (по другима са осам) у Банат преко понтонског моста на Дунаву, код Земуна, упутио се ка селу Борчи и, затим, поставио мост на Дунаву. Улогорио се са војском између Борче и Дунавца са задатком, да онемогуђује Турке да се користе својим обновљеним мостом на Дунаву, да прати њихово кретање према Панчеву и да мотри на евентуално слање помоћи опседнутом Београду из Темишвара.

Покушај Катине Мустафе (Catina Mustafa) у праскозорје 29. августа да једном диверзијом омете генерала Хајзлера, није успео. Катина Мустафа је прешао на земунску страну са три до четири хиљаде коњаника, успео је да се приближи аустријском логору и да нападне логорску стражу. Но, две стотине аустријских коњаника су га натерали у бекство. У томе окршају је изгубио четрдесет људи и толико коња.¹³

Овде ћемо се за један тренутак зауставити са описивањем ратних догађаја, да бисмо се упознали са три податка о Београђанима у то време. Један податак потиче од 28. фебруара 1693. године, а односи се на плаћање главарине у Београдској нахији (кази). Укупно је плаћено 147.690 акчи; о томе је издато 547 потврда. Друга два податка потичу из августа месеца, дакле, из времена када су се опсадни радови и борбе налазили у највећем жеку. Према изјави једног бегунца из Београда од 19. августа, у Београдској тврђави се свакога дана делило војсци по 12.000 порција хлеба; у њој се налази велики број Јевреја, Цигана и трговаца (Von denen Juden, Kauffleüthen, und Zickheuern seye Eine grosse Menge in der Vestung).

Џафер-паша, командант Београдске тврђаве није дозволио да тај велики број људи изиђе из Тврђаве, нити да изнесе своја добра, иако је већина њих већ била спаковала своје ствари на лађе које су, иначе, држане у приправности. Па, ипак, до педесет угледних трговаца је успело да пребегне из опседнутог Београда преко Дунава у Борчу. У Борчи су одмах наставили своје трговачке послове.

Међутим, Џафер-паша је после неколико дана изменио донекле свој став, јер је 27. августа дозволио извесном броју српског становништва да са заједничким пасошем изиђе из вароши. Према изјави тих Београђана који су изишли из вароши, и други Срби су намеравали да набаве пасоше ради одласка из Београда (Diesen Morgen seint auch Rätzen mit einem Pass Von dem Commendanten aus Bellgrad herauskhomben; diese melden, dass alle übrige Rätzen derselbige herauszu schaffen, intentionirt sey). Вероватно се овде мисли на оне Србе варошане који су становали у Горњој (код данашње Саборне цркве) и Доњој вароши (на Сави). Та насеља су спадала у тзв. Предграђе. Према једном податку од 5. августа, сва су београдска предграђа била отворена, а поред Саве и Дунава налазиле су се дуге улице са кућама (Alle Vorstätte

seint offen vndt allein von denen beeden Seith von der Saw Vndt Donau stehen die lange Gassen längst des Uffers mit Häusern).¹⁴

Почетак месеца септембра је затекао ћесареvence на ужурбаним радовима ради завршавања комуникационих линија око батерија. Ноћу, 5. септембра завршили су, најзад, сви инжењери своје послове око приближница, те се свакога часа могао очекивати јуриш. Јака експлозија пет тона барута у великој аустријској батерији која се догодила 4. септембра није их спречила да сутрадан, 5. септембра, туку бомбама и каркасама (запаљиво или светлеће зрно; ватрена лопта за изазивање пожара) онај турски дворожни бастион (Hornwerk) који је Корнаро градио. Том приликом је смртно рањен гроф Архинто, те је 7. септембра умро од задобијене ране.¹⁵

Вести које су стизале фон Кроју крајем августа и почетком септембра из Ердеља од генерала Ветеранија и од потпуковника Српске милиције (Raizische Miliz) Антонија Знорића, као и неких других, о приближавању главнине турске војске Београду, уносиле су неспокојство и жељу да се турска посада у Београдској тврђави сломи пре него што велики везир стигне са главнином војске у помоћ опседнутој турској посади у Београдској тврђави.

Фон Крој се брзоплето одлучио да нападне Београдску тврђаву 7. септембра ноћу, при месечини. Да би се што боље обезбедио са водене стране, фон Крој је наредио да се Дунав затвори (прегради) турским прекајама и сплављеним стаблима повезаним дебелим ланцима. Ту је преграду требало поставити ниже вароши и спојити је са циркумвалационом линијом на копну. Но, небо се те ноћи наоблачило и закљонило месец. Због тога је он наредио да се запале ватре, па је тако започет напад на турску контраескарпу са 4100 људи.

Десним крилом је командовао фон Штаремберг, а левим фон Сејболдсдорф. У средини су се налазиле распоређене немачке трупе. Гренадири су кренули на јуриш и потпалили су mine на контраескарпи, док су се други почели утврђивати. Турци су пружали веома жилав отпор, док је страховита топовска ватра сипала са обе стране. Аустријско лево крило се због мрака помакло сувише удесно, те је потисло велику бораца из центра напада такође сувише удесно. Аустријски су се редови због тога поколебали, те су се почели повлачити, а затим су поново кренули у напад.

Турци на то изврше један веома снажан испад, те у жестоком окршају, који је трајао два сата, побију до хиљаду аустријских војника и официра. Међу погинулима се налазио и командант левог крила, фон Сејболдсдорф. Херцег фон Крој се сасвим изгубио у таквом положају, те је генерал Штаремберг наредио опште повлачење.¹⁶

Септембра 10. стигла је вест у аустријски војни логор, да је турска војска под командом великог везира, у јачини од 80.000 људи и 40.000 Татара стигла пре три дана у Видин и да ће кренути на марш према Београду да би га ослободила аустријске опсаде.

На ту вест фон Крој дигне опсаду, те нареди да комора исте вечери пређе из Београда преко моста у Земун. Комора је прелазила и целог следећег дана. После ње је, 12. септембра, прешла у Земун и сва остала војска која је за собом спалила мост и улогорила се код Земуна. Одавде је кренула 14. септембра према Петроварадину. Ту је допловила и аустријска дунавска флота.¹⁷

Тиме је престала аустријска опсада Београда.

Велики везир је стигао у Београд 19. септембра и ту се задржао до 15. новембра. Он је похвалио у ратном савету Цафер-пашу, команданта Београдске тврђаве за његово пожртвовано и храбро држање за време протекле аустријске опсаде.

Том приликом је одлучено да се Београдска тврђава потпуно обнови. По Хамеру, велики везир се задржао читав два месеца у Београду због оправке Београдске тврђаве и због прављења два потпуно нова бастиона. Послови око оправке Тврђаве и око израде новог фортификационог система око Горњег града, поверени су споменутом Андреју Корнару.

*

Опсада Београда од 4. августа до 12. септембра 1693. године представља једну од највећих диверзија у току „бечког” рата. Њоме је Аустрија желела да одврати Турску од упада у Ердељ и Угарску. Према томе, може се закључити, да је ова опсада имала стратегијско-тактички карактер и да је постигла свој циљ, јер је велики везир Мустафа-паша са главнином турске војске напустио свој марш ка Ердељу, па се преко Ђурђевог Олтенице, Видина и Јагодине упутио ка Београду из кога су се повукле аустријске опсадне трупе са својим командантом фон Кројем.

НАПОМЕНЕ

¹ J. von Hammer, *Geschichte des osmanischen Reiches*. Sechster Band (1656—1690). Pest, 1830, 579—580. — J. W. Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*. Fünfter Theil (1669—1774). Gotha, 1857, 152.—N. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches nach den Quellen dargestellt*. Vierter Band (1640—1774). Gotha, 1912, 256—257. — A. Arneth, *Das Leben des kaiserlichen Feldmarschalles Grafen Guido von Stahrenberg* (1657—1737). Wien, 1853, 153.

П. С. Протић, *Одломци из историје Београда*, 1688—1717. Годишњица Н. Чупића, књ. VI. Београд, 1884, 183—188.

Kriegsarchiv у Бечу: Alte Feldakten, 1692
7 8 13
—; —; 1697 —, Memoire № 25 (Relation von
9 11 8

Talman): Талман, аустријски службени тумач источних језика новоди да су у аудијенцију примљени Пеџет(!), Хемскерк и Колије. Међутим, из напред наведених извора, ближих дану догађаја, познато нам је да је Пеџет умро у Београду. Талман пише у својим Мемоарима: Alss anno 1693. den 4. April, die drey Ambassadeurs Paget, Heemskerk, und Koler unter dem Gross Vezier Aly Bassa(!) in völlig versambleten Divan, zur Audienz gelassen worden, haben sie alldorten die ihnen anverthraute proposition in den bekannten uti possidetis bestehend vorgetragen (Krieg-sarchiv у даљем тексту: КА)

² КА: Alte Feldakten, Ms, 1693 $\frac{13}{3}$, 470.

³ Исто, 373—383.—КА: Alte Feldakten,
7,
1693 $\frac{7}{5}$, 174.

⁴ КА: Alte Feldakten, 1693 $\frac{7}{5}$, 174—174a,
13
Manuscript (Hasslingen), 1693 $\frac{13}{3}$, 377, 385, 389.

⁵ КА: Alte Feldakten, 1693 $\frac{7}{5}$, Manuscript
13
(Hasslingen), 1693 $\frac{13}{3}$, 386—387, 390—391, 473. —

КА: Hofkriegsrat, 1693 $\frac{8}{3}$ — 3а

⁶ КА: Alte Feldakten, Manuscript (Hasslingen), 1693 $\frac{13}{3}$, 370, 387, 398, 408, 411; —.

— Arneth, *Dans Leben*, 153 у напмени 1,154

⁷ КА: Alte Feldakten, Manuscript (Hasslingen), 1693 $\frac{13}{3}$, 405, 422, 471.

⁸ Исто, 396. — F. Milleker, *Geschichte der Stadt Pančevo*. Pančevo, 1925, 15.

⁹ КА: Alte Feldakten, Manuscript (Hasslingen), 1693 $\frac{13}{3}$, 387:«... dass auch des Cornaro seithero Vorgenombenes Gebaw wenig bestandt zeigt, vnd in Theils orten vnperfectiort ist.

¹⁰ Исто фонд; 391—392, 394, 418, 420.

¹¹ Исто фонд: 369, 400—401, 409—410, 420. — Упореди: Arneth, *Das Leben*, 152.

¹² КА: Alte Feldakten, 1693: $\frac{8}{6}$ $\frac{13}{3}$, 398, 413—415.

¹³ КА: Alte Feldakten, Manuscript (Hasslingen), 1693 $\frac{13}{3}$, 417, 419, 422.

¹⁴ Исто фонд, 369, 391—392, 410. — Dr Н. Hadžibegić, *Glavarina u Osmanskoj drzavi*. Sarajevo, 1966, 97.

¹⁵ Исто фонд, 423—426; $\frac{9}{1}$ (Continuatio Diarii...)

¹⁶ КА: Alte Feldakten, Continuatio Diarii, 1693 $\frac{9}{1}$. — Упореди: Arneth, *Das Leben*, 154—155.

¹⁷ КА: Alte Feldakten, Manuscript (Hasslingen), 1693 $\frac{13}{3}$, 426—428; Alte Feldakten 1693 $\frac{9}{2}$.

— Iorga, *Geschichte*, IV, 257. — Протић, *Одломци из историје Београда*. Годишњица НЧ, књ. VI. Београд, 1884, 186.

LE SIEGE DE BELGRADE EN 1693

Rajko L. Veselinović

Dans cet article l'auteur nous fait connaître le siège de Belgrade par l'Armée autrichienne en août-septembre de 1693, en s'appuyant sur les documents des archives et sur les mémoires (Talman, Hasslingen etc.), conservés dans les Archives de guerre à Vienne.

L'auteur estime que ce siège constitue l'une des plus importantes diversions de la guerre dite «Vienneise», par laquelle l'Autriche se pro-

posait de dissuader la Turquie d'envahir Erdelj et la Hongrie. Donc, ce siège avait un caractère purement stratégique et tactique. Il avait atteint son but: Le Grand visir Mustapha Pacha, avec le gros de l'Armée turque, renonça à sa marche sur Erdelj et se dirigea, passant par Djurdjevo, Oltenica, Vidin et Jagodina, vers Belgrade, que les troupes assiégeantes autrichiennes venaient de quitter, menées par leur commandant, le duc Karl Eugène von Kroï.

